

GULJAHON NAVLI SHOLINI EKISH SXEMASINI XOSILDORLIKKA TA'SIRI**To'xtasinova Gulnora Mahmudjon Qizi***Andijon qishloq xo'jaligi va agrotexnologiyalar instituti magistri.*

Annotatsiya. *Maqolada sholining "Guljaxon" navini takroriy ekin sifatida ko'chat usulida ekish muddatlari, ekish sxemasi va ko'chat sonining don hosiliga ta'siri haqida ma'lumotlar berilgan.*

Аннотация. *В статье приведены сведения о сроках посадки риса сорта «Гульджахан» в качестве повторной культуры рассадным способом, схеме посадки и влиянии количества всходов на урожайность зерна.*

Annotation. *In the article, information is provided about the planting dates of the "Guljakhan" variety of rice as a repeated crop in the seedling method, the planting scheme and the effect of the number of seedlings on the grain yield.*

Kalit so'zlar: *sholi, o'simlik, unuvchanlik, quruq massa, me'yor, muddati, o'sish, rivojlanish, hosildorlik, samaradorlik. poya va ildizning uzunligi.*

KIRISH

Respublikamizda aholining tez suratlar bilan ko'payishi albatta oziq ovqat mahsulotiga bo'lgan talabni oshiradi. Hozirgi kunda axolinig jon boshiga to'g'ri keladigan o'rtacha guruch va guruch mahsulotlari 6,5 kg dan 10,8 kg ga oshgan. Bu borada, sholi yetishtirish texnologiyasining ayrim elementlari, jumladan navlarning biologik xususiyatlarini hisobga olgan holda ekish muddatlari, sxemasi, me'yorlarini aniqlash, sholini ko'chat usulida yetishtirish borasida ilmiy izlanishlarga yetarlicha e'tibor qaratilmagan.

Aholining sholi doniga bo'lgan ehtiyojining yuqoriligini hisobga olgan holda navlarning biologik xususiyatlariga mos ravishda ularni tuproq iqlim sharoitlarini hisobga olib joylashtirish, yetishtirish agrotexnologiyasini takomillashtirish doirasidagi ilmiy izlanishlar muhim ahamiyat kasb etadi.

Yuqoridagi dolzarb vazifalardan kelib chiqqan holda, ushbu yo'nalishda dala tajribalari 2022 yil Andijon viloyatining o'tloqi tuproqlari sharoitida sholining "Guljaxon" navini takroriy ekin sifatida ko'chat usulida ekish muddatlarini o'simlikning o'sishi, rivojlanishi va don hosildorligiga ta'sirini o'rganish bo'yicha tajribalar olib borildi.

Tadqiqot maqsadi: Andijon viloyatining o'tloqi tuproqlari sharoitida sholining "Guljaxon" navini takroriy ekin sifatida ko'chat usulida ekish muddatlarini o'simlikning o'sishi, rivojlanishi va don hosildorligiga ta'sirini aniqlashdan iborat.

Tajriba sharoitlari va uslublari. Dala tajribasida kuzatishlar, hisoblash va tahlillar "Dala tajribalarini o'tkazish uslublari" O'zPITI uslubiy qo'llanmasiga amal qilingan holda olib borildi [Toshkent, 2007.]. Tajriba maydonidagi agrotexnik tadbirlar SHITI ning "O'zbekiston sharoitida sholini ko'chat usulida yetishtirish texnologiyasi bo'yicha tavsiyalari" (2010) asosida olib borilgan.

Sholi o'simligi parvarishlashda eng asosiy omillardan biri hisoblangan oziqlantirish, suv me'yorlarini saqlash tartibi ShITI tomonidan 2010 yilda ishlab chiqilgan agrotexnologiya hamda "Guljaxon" navi uchun tavsiya etilgan dastlabki tavsiyalar bo'yicha olib borilgan.

Bugungi kunga kelib sholi ekiladigan maydonlar hajmi keskin qisqarib, uning hosildorligi tushib ketdi.

Sholi intensiv o'sib rivojlanadigan qishloq ho'jalik ekinlaridan biri bo'lib, hosildorligi bo'yicha donli ekinlar ichida birinchi o'rinni egallaydi. Uning potensial hosildorlik imkoniyati yuqori bo'lib, agrotexnik tadbirlar to'g'ri va oqilona olib borilganda bu ekindan barqaror ravishda 100 s/ga va undan ham yuqori don yetishtiriladi.

Respublikamizda keyingi yillarda sholining ko'plab intensiv tipdagi yuqori sifatli, serhosil navlari yaratilmoqda. Har bir nav o'ziga hos agrotexnik ta'lablarga ega. Ya'ni, har bir navning maqbul agrotexnikasini ishlab chikish lozim. Biroq, navlarning agrotexnikasi va urug'chiligi borasida yetarlicha ilmiy tadqiqot ishlari olib borilmadi. Bunday holat navlarning potensial hosildorlik imkoniyatidan to'la foydalanmayotganimizdan dalolatdir.

Hozirgi vaqtda har gektaridan 70-100 s/gacha hosil beradigan, yuqori sifat ko'rsatkichlariga ega bo'lgan, tashqi muhitning noqulay sharoitlariga, kasallik va zararkunandalarga, yotib qolishga chidamli, yangi sholi navlarini yaratish va ularni mukammal aniq, ilg'or qishloq ho'jaligi texnologiyalari asosida parvarishlab, yetishtirishni takomillashtirish hamda ularni ishlab chiqarishga tezroq joriy etishni vaziyat taqozo etmoqda, bu davr talabi hamdir.

Andijon viloyati sharoitida takroriy ekin sifatida ko'chat usulida sholi yetishtirishning turli ekish sxemalari va muddatlarini o'simlikning o'sib-rivojlanishiga ta'sirini o'rganish maqsadida olib borilgan ilmiy izlanishlarda sholining ertapishar "Guljahon" navi urug'lari tajriba tizimiga asosan, ikki xil muddatda (25 may, 5 iyun) suvda ivitilib ko'chatzorga ekildi.

Ko'chatxonalarga ekilgan urug'lar oradan 5-6 kun o'tganidan so'ng ko'chatlar unib chiqa boshladi va ko'chatlar 30 kunlik bo'lganida 25-iyun va 5-iyul kunlari 30x10x1 ekish sxemasida gektariga 333 ming tup, 30x10x2 ekish sxemasida gektariga 666 ming tup va 30x10x3 ekish sxemasida gektariga 999 ming tup ko'chat qalinligida ekib chiqildi.

Olingan natijalarning ko'rsatishicha, 25-iyun muddatida 30x10x1 ekish sxemasida gektariga 333 ming ko'chat qalinligida ekilgan 1-variantda sholi doni hosildorligi aniqlanganida yillar bo'yicha o'rtacha 65,3 s/ga ni tashkil etganligi qayd etilgan bo'lsa, shu muddatda 30x10x2 ekish sxemasida gektariga 666 ming tup ko'chat ekilgan 2-variantda don hosildorligi o'rtacha 69,1 s/ga ni tashkil etib, 30x10x1 sxemada gektariga 333 ming tup ko'chat ekilgan 1-variantga nisbatan 3,8 s/ga, shu muddatda ko'chatlar 30x10x3 sxemada gektariga 999 ming tup qalinligida ekilgan 3-variantda esa don hosildorligi o'rtacha 66,8 s/ga ni tashkil etib, 30x10x1

sxemada gektariga 333 ming tup ko'chat ekilgan 1-variantga nisbatan 1,5 s/ga gacha yuqori bo'lganligi aniqlandi.

1-jadval

Sholining takroriy ekin sifatida ekish muddatlari, ekish sxemasi va ko'chat sonining don hosiliga ta'siri

V ar №	Ekish muddati	Ekish sxemasi	Ko'chat soni, tup/ga	O'rtacha hosildorlik, s/ga
1	25.iyun	30x10x1	333	65,3
2		30x10x2	666	69,1
3		30x10x3	999	66,8
4	05.iyul	30x10x1	333	72,5
5		30x10x2	666	77,6
6		30x10x3	999	74,3

EKF₀₅%=3,13%

Sholi ko'chatlari 5-iyul muddatida ekilgan variantlarning don hosildorligi variantlar kesimida o'rganib chiqilganida ham yuqoridagi qonuniyatlar o'z isbotini topganligi kuzatildi.

Jumladan, sholi ko'chatlari 5-iyul muddatida 30x10x1 sxemada gektariga 333 ming tup ko'chat qalinligida ekilgan 4-variantda don hosildorligi o'rganilganida, yillar bo'yicha o'rtacha 72,5 s/ga ni ko'rsatib, ko'chatlar 25.06 kuni 30x10x1 sxemada gektariga 333 ming tup qalinlikda ekilgan 1-variantga nisbatan 7,3 s/ga yuqori bo'lganligi kuzatilgan bo'lsa, ko'chatlar shu muddatda 30x10x2 sxemada gektariga 666 ming tup qalinligida ekilgan 5-variantda don hosildorligi tahlil qilinganida o'rtacha 77,6 s/ga ni tashkil etib, ko'chatlar 30x10x1 sxemada gektariga 333 ming tup qalinlikda ekilgan 4-variantga nisbatan 5,1 s/ga, ko'chatlar 25.06 kuni 30x10x2 sxemada gektariga 666 ming tup qalinlikda ekilgan 2-variantga nisbatan esa 8,5 s/ga yuqori bo'lganligi kuzatildi.

Ko'chatlar 5-iyul muddatida 30x10x3 ekish sxemasida gektariga 999 ming tup qalinshlikda ekilgan 6-variantda don hosildorligi o'rganilganida yillar bo'yicha o'rtacha 74,3 s/ga ni ta'kil etib, shu muddatda ko'chatlar 30x10x1 sxemada gektariga 333 ming tup qalinligida ekilgan 4-variantga nisbatan don hosildorligi 1,8 s/ga, ko'chatlar 25-iyun kuni 30x10x3 sxemada gektariga 999 ming tup ko'chat qalinligida ekilgan 3-variantga nisbatan esa mos ravishda 7,5 s/ga yuqori bo'lganligi qayd etildi.

Don hosildorligi bo'yicha olingan natijalardan ko'rish mumkinki, sholining "Guljaxon" navi ko'chatlarini 25-iyun muddatida ekilgan variantlarga nisbatan 5-iyul muddatida ekish barcha ekish sxemalarida ham yuqori natija ko'rsatganligi ma'lum bo'ldi.

Tajribalar olib borish mobaynida, ekish sxemalari va muddatlarini sholi o'simligi hosil elementlarini shakllanishiga katta ta'siri borligi aniqlandi, ya'ni 1 m² dagi ko'chatlar sonini ortishi hosil elementlarini shakllanishiga ularning pishib yetilish

darajasini pasayishiga olib kelgan va natijada hosildorlik 6,8-7,4 s/ga pasayib ketganligi aniqlangan.

Tajriba natijalaridan shuni xulosa qilish mumkinki, Andijon viloyatining o'tloqi-botqoq tuproqlari sharoitida sholining "Guljaxon" navini iyul oyining birinchi dekadasida gektariga 666 ming tup ya'ni 30x10x2 ekish sxemasida ko'chat qilib ekib eng yuqori hosil olingan.

Ushbu tadqiqot natijalaridan ko'chat usulida sholi yetishtirishning iqtisodiy jihatdan samarali ekanligini, hamda xo'jaliklarni moliyaviy iqtisodiy faoliyatini yaxshilashda muhim ahamiyat kasb etishini alohida ta'kidlash lozim.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Abdullaev A., M.Sattorov va boshqalar Sholi ekish bo'yicha tavsiyalar. 2014 .B.8-17.
2. Jumanov Z.N., Maxmudova S.Sh., Egamnazarov A. Ko'chat usulida sholi yetishtirish.// Uzbekiston qishloq xujaligi. 2002. №-7.19-b.
3. Костина С.С. Признаки качества риса, обусловленные сроками уборки / С.С.Костина, Н.Г. Туманян. // Рисоводство. 2003. №3.С. 49-50.
4. Распространение болезни «мучнистая роса» на бахчевых культурах и меры борьбы с ней. XX Нуралиев, МБ Расулова - Актуальные проблемы современной науки, 2020
5. Stem rot disease in sweet pepper in andijan region. D Aznabakieva, M Rasulova, M Rakhimova - Science and innovation, 2023